

Sukupuoli ja vuorovaikutus

Kenneth Siren
kenneth.siren@uniarts.fi

Aalto ARTS / 17.4.2024

Vuorovaikutus
situationaalisen
etiikan
näkökulmasta

Sukupuolen
monimerkityksisyys
teoreettisestikin

Sukupuoli
osallistavassa
teoksessa

**Vuorovaikutus
situationaalisen
etiikan
näkökulmasta**

Pedagoginen tahdikkuus

Tahdikkuus (*tact*) viittaa kykyyn ja halukkuuteen luoda tilanteen edellyttämää, suotuisaa vuorovaikutusta kulloisenkin osallistujan kanssa.

Tapahtuu teorian ja toiminnan välissä arkipäiväisissä ja ainutlaatuisissa tilanteissa.

(Johan
Friedrich
Herbart 1802)
Kauppila 2012,
van Manen
1991.

Pedagoginen tahdikkuus

Usein emme toiminnan keskellä ehdi etääntyä refleктоimaan vaan toimimme intuitiivisesti hetkessä. Tahdikkuus voikin olla herkkää tai herkistymistä vaativaa, mutta samalla pikaista ja improvisatorista.

Hetkessä toimimiseen auttaa suuntautuneisuus toisia kohden — “huomaavaisuus” voi olla itsereflektion tuottama piirre, “tahdikkuus” suuntautuneisuutta toisiin.

Kauppila 2012,
van Manen
1991, van
Manen 1999.

Mikroetiikka

Alun perin kehitetty kuvaamaan hoitoalan ammattilaisen ja potilaan välistä kohtaamista eettisenä toimintana.

(Paul
Komesaroff)
Irvine, Kerridge
& McPhee 2004

Eettisten kysymysten tarkastelu yksilön tasolla tarjoaa näkymän “sisältäpäin” pikemminkin kuin “ulkoa” irrallisina pohdinnan aiheina.

Truog ym. 2015

“Yksilö” voi kuitenkin johtaa harhaan: kyse on nimenomaan yksittäisen “olion” kokoisten eettisten toimijoiden välisestä toiminnasta.

Makrotaso:
yhteiskunnan tai globaali taso,
biosfääri yms.

Sukupuoleen liittyvä lainsäädäntö,
sukupuolijärjestelmät, stereotypiat,
lääketieteelliset suositukset,
tutkimuskohteet...

Mesotaso:
yhteisön tai ammattikentän taso

Taidealojen tai yksittäisen työpaikan
sukupuoleen liittyvät käytännöt,
yksittäiset diskurssit, turvallisen tilan
periaatteet...

Mikrotaso:
yksilöiden väliset kohtaamiset

Tilanteen edellyttämä
sukupuolisensitiivisyys, sukupuoleen
liittyvät taiteelliset tai muut ilmaisut,
kokemukset...

Queeriä voi olla niin itsemäärittelyn mahdollistaminen kuin kategoristen määrittelyjen kyseenalaistaminen.

Koko käsite voi olla muutenkin olla “both ways”:

Maggie Nelson (2015):
The Argonauts

Eve Kosofsky Sedgwick wanted to make way for “queer” to hold all kinds of resistances and fracturings and mismatches that have little or nothing to do with sexual orientation. “Queer is a continuing moment, movement, motive—recurrent, eddying, *troublant*,” she wrote. “Keenly, it is relational, and strange.” She wanted the term to be a perpetual excitement, a kind of placeholder—a nominative, like *Argo*, willing to designate molten or shifting parts, a means of asserting while also giving the slip. That is what reclaimed terms do—they retain, they insist on retaining, a sense of the fugitive.

At the same time, Sedgwick argued that “given the historical and contemporary force of the prohibitions against *every* same-sex sexual expression, for anyone to disavow those meanings, or to displace them from the term [*queer*]’s definitional center, would be to dematerialize any possibility of queerness itself.”

In other words, she wanted it both ways. There is much to be learned from wanting something both ways.

Kohdallinen toiminta

Eettiset arviot eivät ole irrallisia moraaliarvostelmia vaan ilmenevät kehollisesti todellisessa tilanteessa tapahtuvana kohdallisena toimintana (*immediate coping*).

Kauppila 2012,
Varela 1999.

Kyse on toiminnasta, jota kulloinenkin tilanne synnyttää ja nostaa esiin meissä — jota tilanne suorastaan kutsuu esiin. Toiminta ei vaadi pysähtymistä järkeilemään vaan hyvän ymmärtävä, Varelan mukaan ”viisas”, ihminen toimii spontaanisti tilanteessa kohdallisella tavalla — eli hyvin.

Kohdallinen toiminta

Eettinen käytös opitaan, kuten muukin käytös, aktuaalisesta sosiaalisesta ja materiaalisesta ympäristöstä, ja se muuttuu läpinäkyväksi.

Kauppila 2012,
Varela 1999.

Arki on täynnä läpinäkyvää toimintaa, jossa arkisuudesta huolimatta on kyse nimenomaan eettisestä toiminnasta.

→ Ristiriita ei niinkään toimijan ja jotain sukupuolta edustavan osallistujan välillä vaan toimijan arvojen ja ”epäkohdallisen” toiminnan välillä.

Toiminnan tavat, määräytymättömyys

Pragmatistien mukaan ihmisen toiminta on tapojen (*habit*) ohjaamaa. Oppiminen ja kasvu ymmärretään nimenomaan toiminnan tapojen kehittymisen, uudelleenarvioimisen ja muuttamisen myötä.

Dewey 1916,
Dewey 1922,
Johnson 2018,
Luntley 2016

”Toiminnan tapa” ei viittaa vain konkreettisesti havaittavissa olevaan tekemiseen. Myös uskomukset ja moraalinen käytös ovat toiminnan tapoja.

Dewey 1922,
Pihlström 2014

kokemus sukupuolesta ↔
sukupuolelle mielletty toiminta
(Tavat sekä yksilöllisiä että
jaettuja.)

sukujuhlat

Toiminnan tavat, määräytymättömyys

Prosessi, jossa toiminnan tapaa arvioidaan on tutkimus (*inquiry*).

Dewey 1910,
Dewey 1938

Tutkimus tarvitsee käynnistyäkseen määräytymättömän tilanteen (*indeterminate situation*), disruption, joka saa meidät epäilemään (*doubt*) toimintaamme.

Tutkimuksessa tiedostamme tilanteen ongelmallisuuden (*problematic situation*) ja alamme ratkaista ongelmaa käsitteellisen ajattelun piirissä.

Jos tutkimus saa jatkua loppuun asti, tuloksena syntyy uusi (tai vanha mutta vahvistunut) tapa.

→ Ristiriita ei
niinkään toimijan
ja jotain
sukupuolta
edustavan
osallistujan välillä
vaan toimijan ja
koetun epäilyn
välillä

Toiminnan tavat, määräytymättömyys

Määräytymätön tilanne, tapahtuu esikognitiivisella tasolla — kehollisen, aistisen ja esteettisen kokemuksen tasolla.

Luntley 2016

“Engagement with the aesthetics of experience is the condition for the very possibility of learning. The theory of pedagogy needs to start with aesthetics.” (pp. 71)

“Silleen” jättäminen

Jos kerran määräytymätön tilanne on kaiken oppimisen taustalla, taide voi olla juuri se paikka, jossa määräytymättömyyden kanssa viipyillään.

Rinnastan tämän ajatukseen ”silleen” jättämisestä (*releasement*): toisen kokemusta —tai edes omaa— ei oteta haltuun yksipuolisten representaatioiden kautta, vaan pyritään pysymään sille mikä kätkeytyy tai on arvaamatonta. Kaikkea koettua tai ilmaistua ei tarvitse heti ymmärtää osana jotain muuta. Osallistuja saa jäädä mysteeriksi.

Lehtovaara
1994; Värri
1997

**Sukupuolen
monimerkityksisyys
teoreettisestikin**

Butlerin performatiivisuus

Sukupuoli ei ole luonnollinen tai sisäsyntyinen. Sukupuoli luodaan performatiivisesti pakollisten, yhteiskunnan vaatimien toistojen kautta. Yhteiskunnan diskurssit valvovat, millaisia sukupuolen performatiiveja sallitaan ja millaisia ei. Performatiivit eivät representoi mitään olemassa olevaa sukupuolta tai mitään pohjimmasta sukupuoli-identiteettiä; ne luovat sen.

Butler 1990, "Judith Butler" Wikipediassa, Rossi 2015.

Butlerin performatiivisuus

Taiteissa ja taidekasvatuksessa tätä on välillä luettu hieman oikeaisten:

Butlerin performatiivisuus

Esittävässä taiteissa ja kuvataiteissa on helppo olla innostunut performatiivisesta sukupuolesta, koska siinä on melkein sana ”performanssi”!

Jos performatiivisuus ymmärretään esityksenä, ja jos esitys sekoitetaan fiktion, voidaankin sivuuttaa sukupuoli ajattelemalla, että se ei ole ”totta”.

Tämä asettuu vastakkain monien transihmisten täysin selkeän kokemuksen kanssa: heillä on jokin tietty sukupuoli; se on heissä riippumatta siitä, mitä yhteiskunta sanoo; se ei riipu ”toisin esittämisestä”...

Butlerin performatiivisuus

Williams 2014

Butler itse: “Some people thought that in claiming that gender is performative I was saying that it is all a fiction, and that a person’s felt sense of gender was therefore ‘unreal.’ That was never my intention. [– –] I did not mean to argue that gender is fluid and changeable (mine certainly is not).”

Butlerin performatiivisuus

Rossi 2015

”Performatiivisuus” ei viittaa sinänsä mihinkään sepitteisyyteen tai esitykselliseen, esteettiseen laatuun.

Käsitteessä yhdistyy (ainakin) kolme eri merkitystä.

Butlerin performatiivisuus

Rossi 2015

1) esitys — joku esiintyy tai seuraa esitystä

2) toiminnon suorittaminen/suoriutuminen:
”she performed a surgery”, ”the engine
performers surprisingly well in the cold”, ”felt
performs better in dog toys than velveteen”.

ja kielitieteissä 3) puhetoimitukset; lausumat,
jotka muuttavat sosiaalista todellisuutta. (kts.
esim. John L. Austin)

Butlerin performatiivisuus

Rossi 2015

Rossin mukaan Butler on tarkoituksella epäselvä sen suhteen, mihin performatiivisuuden merkitykseen hän milloinkin nojaa.

Samoin Butler ei ole selkeä sen suhteen, onko yksilösubjektia lähtökohtaisesti olemassa ilman toistettuja performatiiveja vai ei — sukupuolittunut toimija sekä syntyy toiminnan tuloksena että pystyy halutessaan toimimaan väärin, toteuttamaan “huonon” sukupuoliesityksen.

Tähän monitulkintaisuuteen nojaten voidaan ajatella, että sekä sukupuoli että yksilö ovat jatkuvassa muovautumisen tilassa.

Sukupuoli tuntemuksena

Maggie Nelson
(2015): *The Argonauts*

Perhaps this is why psychologist D. W. Winnicott's notion of "feeling real" is so moving to me. One can aspire to feel real, one can help others to feel real, and one can oneself feel real—a feeling Winnicott describes as the collected, primary sensation of aliveness, "the aliveness of the body tissues and working of body-functions, including the heart's action and breathing," which makes spontaneous gesture possible. For Winnicott, feeling real is not reactive to external stimuli, nor is it an identity. It is a sensation—a sensation that spreads. Among other things, it makes one want to live.

Sukupuoli osallistavassa teoksessa

*Case: Kohta: ”Olen ollut tässä
ennenkin, tai en tässä, tässä”
(2021)*

Haarukoita esityksestä. Kuvat: Kenneth Siren

Martha Rosler (1975):
Semiotics of the Kitchen

[Tässä oli suora lainaus siitä, miten osallistuja oli hakiessaan auktoriteettiä madaltanut ääntään. Hänen äänensä on luontaisesti korkeampi, ja nyt madaltamisen takia ”brakailee”. Osallistuja piti madaltamista tyypillisenä naisille, jotka ovat opettajapositiossa.]

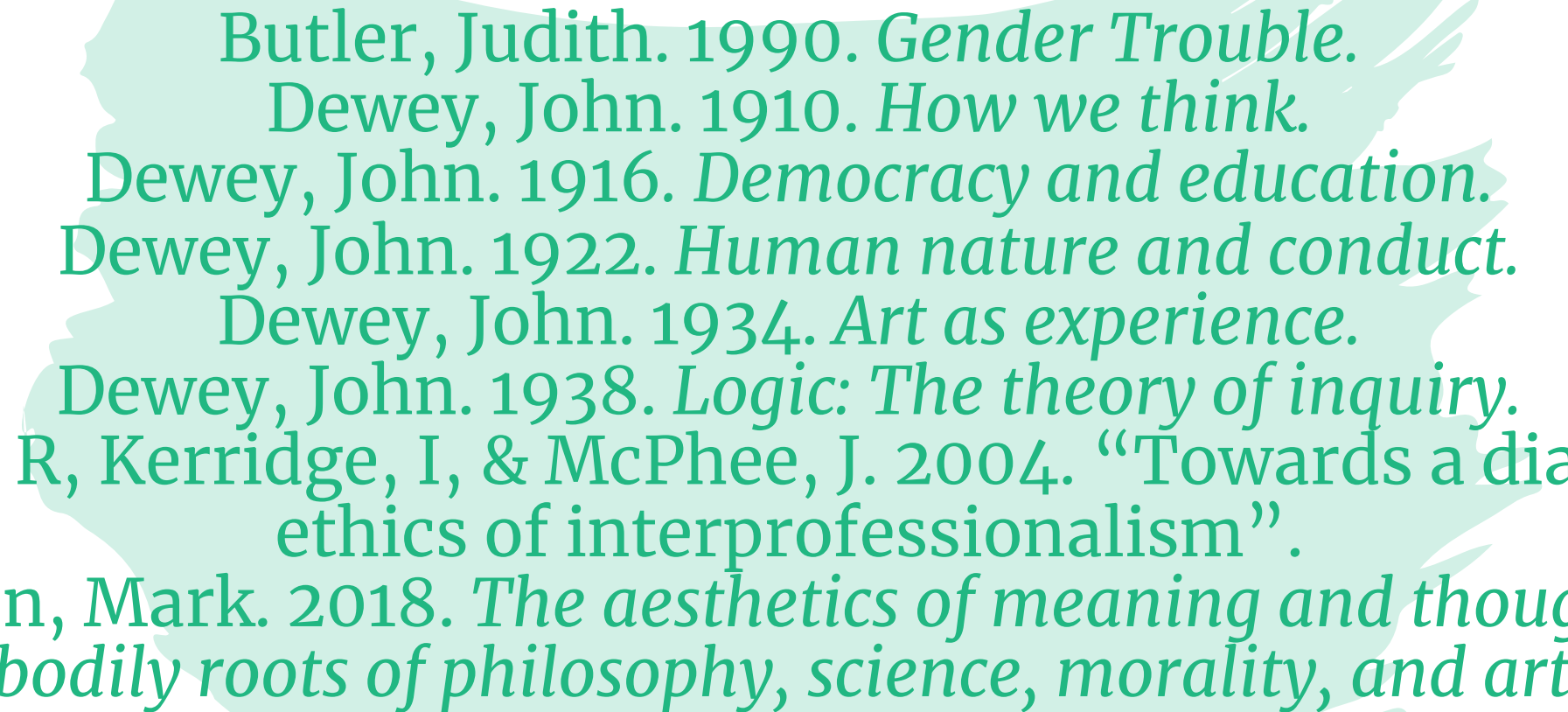

Eeva-Liisa Haikala (2006).
Pysäytyskuva teoksesta
"Red Dress" sarjasta
Tableaux vivants

[Tässä oli suora lainaus siitä, miten osallistuja sai esityksessä toteuttaa "salaisen sopen", jossa omilla salaisuuksilla ei ollut tarvetta tulla julki tai olla missään suhteessa ulkomaailmaan. Keskeiseltä tuntui olla irti odotuksista tuottaa mitään julkilausumaa, jolloin sukupuoleen liittyvät kokemukset saivat pysyä sellaisinaan, muuttumatta niitä ilmaistaessa.]

A light teal brushstroke background with the word "Kiitos!" in the center. The brushstroke is horizontal and has a textured, hand-painted appearance with irregular edges. The word "Kiitos!" is written in a black, serif font, centered within the brushstroke.

Kiitos!

Butler, Judith. 1990. *Gender Trouble*.
Dewey, John. 1910. *How we think*.
Dewey, John. 1916. *Democracy and education*.
Dewey, John. 1922. *Human nature and conduct*.
Dewey, John. 1934. *Art as experience*.
Dewey, John. 1938. *Logic: The theory of inquiry*.
Irvine, R, Kerridge, I, & McPhee, J. 2004. “Towards a dialogical ethics of interprofessionalism” .
Johnson, Mark. 2018. *The aesthetics of meaning and thought: The bodily roots of philosophy, science, morality, and art*.

Kauppila, Heli. 2012. ”Avoimena aukikiertoon: Opettajan näkökulma kokonaisvaltaiseen lähestymistapaan baletinopetuksessa”

Lehtovaara, Jorma. 1994. ”Dialogisuus, reflektointi ja ihmisen maailmassa oleminen”.

Luntley, Michael. 2016. ”What’s the problem with Dewey?”

Manen, Max van. 1991. *The tact of teaching: The meaning of pedagogical thoughtfulness.*

Manen, Max van. 1999. “The Practice of Practice”.

Pihlström, Sami. 2014. ”Pragmatismi”, ensyklopedia Logoksessa, toim. Sanna Tirkkonen ym.

- Rossi, Leena-Maija. 2015. *Muuttuva sukupuoli*.
- Truog, Robert D., Brown, Stephen D., Browning, David, Hundert, Edward M., Rider, Elizabeth A., Bell, Sigall K., & Meyer, Elaine C. 2015. "Microethics: The Ethics of Everyday Clinical Practice".
- Varela, Francisco. 1999. *Ethical know-how: Action, wisdom, and cognition*, käänt. L. Gius & R.B. Figli.
- Värri, Veli-Matti. 1997. "Hyvä kasvatusta — kasvatusta hyvään: Dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta".
- Williams, Cristan. 2014. "Judith Butler on gender and the trans experience: 'One should be free to determine the course of one's gendered life'."

Mahdollisia kysymyksiä keskusteluun:

Herättelikö erottelu makro-, meso- ja mikrotasoille jotakin uutta?

Missä tunnistat sukupuoleen liittyviä toiminnan tapoja, ml. uskomuksia, alallasi tai omassa taiteellisessa tai pedagogisessa toiminnassasi? Miten ne näkyvät kohtaamisissa toisten kanssa?

Sukupuoli määrittelynä tai mysteerinä — milloin on vuorovaikutustilanteessa luontevaa toimia selkeiden määrittelyjen ja milloin avoimeksi jättämisen kanssa?